

СТЕНОГРАМА

комітетських слухань на тему: «Актуальні питання реформування ринку електричної енергії України. Підготовка пропозицій щодо проекту Закону України про ринок електроенергії»

від 14 вересня 2015 року

Веде засідання Голова Комітету з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки М.В.МАРТИНЕНКО

ГОЛОВУЮЧИЙ. Доброго дня, шановні колеги! Я пропоную розпочинати роботу. В місті пробок немає, тільки що всі проїхали – побачили. Всі інші просто запізнюються, не затримуються, а запізнюються.

Тема наших сьогодні комітетських слухань називається: «Актуальні питання реформування ринку електричної енергії України. Підготовка пропозицій щодо проекту Закону України про ринок електроенергії».

Шановні колеги, ця пропозиція стосовно проведення наших комітетських слухань виникла на минулому засіданні комітету. Це, мені здається, було 2 вересня, де ми заслуховували, зокрема, групу розробників на чолі з паном Светеліком - заступником Міністра енергетики та вугільної промисловості України. І прийняли рішення: обговорити це питання в більш широкому колі. Ви знаєте про те, що законопроект як такого ще не зареєстровано в Верховній Раді України, його немає. І комітет стурбований дуже з того питання, щоб ми не внесли документ, який буде також «висіти, вибачте, в повітрі», як законопроект про регулятора на сьогодні.

Тому ми зацікавлені в тому, всі і держава зацікавлена в тому, щоб ми знайшли з вами компроміс з тим, щоб привести законодавство у відповідність до зобов'язань України стосовно лібералізації ринку електроенергії, який відповідав би, зокрема, положенням третього енергетичного пакету. В розробці документу, який напрацьовувала робоча група, крім українських фахівців, ми дякуємо їм за це, приймали участь представники Європейського Енергетичного Співтовариства, і основні його положення були затверджені.

Є інший документ, який є на сьогодні в Верховній Раді зареєстрований, це законопроект народного депутата Сажка (№ 2199а), за що йому треба подякувати, документ – теж цікавий, в ньому є багато цікавих положень. Ми сьогодні не критикуємо, а шукаємо в документах найбільш позитивне. І, зокрема, дуже хотілося б, щоб ми все-таки виходили на один документ, який буде базою для прийняття його на комітеті і, відповідно, у Верховній Раді.

Дещо можу сказати з історії, тому що я був головою комітету, коли приймався Закон «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» за номером 663. Він був прийнятий 24 жовтня 2013 року, автором відповідного законопроекту був народний депутат Ігор Глуценко. Розгляд зазначеного Закону проходив і в комітеті, і в сесійній залі досить непросто. Багато положень під час розгляду було виправлено, по деяких питаннях звучала постійна критика, зокрема від Енергетичного Співтовариства. Критика звучала стосовно Фонду врегулювання вартісного дисбалансу, де, ви знаєте, в цьому фонді донорами, по суті, для продажу електроенергії по спеціальних цінах, для «зеленого» тарифу та інших виступала атомна енергетика та гідроенергетика. І, по суті, ми прибирали основу конкуренції.

Законопроект під номером, який був прийнятий, 663, він відповідав, в принципі, вимогам другого енергопакету, але його багато положень такі, які треба було б доопрацьовувати. І політично, мабуть, правильно не робити до нього доповнення, а таким чином підготувати редакцію, як зробила робоча група, і приймати відповідно новий документ з врахуванням тих позитивних моментів, які були напрацьовані раніше, так і тих негативних моментів, які необхідно усунути.

Тому, шановні колеги, бажання тільки одне: напрацювати сьогодні положення для кінцевого варіанту законопроекту, який затвердить комітет, який буде прохідним в залі, який зробить крок в нашій енергетиці. Давайте ще згадаємо, яким чином Україна працювала в 90-ті роки, де взялася та модель енергоринку, яка була на сьогодні. Створення пулу, розділення і створення компаній генеруючих і обласних енергопостачальних компаній – це було зроблено в 90-ті роки. І на той час це був дуже великий крок для України серед всього пострадянського простору, це ми були тоді самі прогресивні, він зіграв свою роль, але на початку 2000-х, ми це бачимо, на наших очах відбувається те, що багато положень цієї системи є гальмами для розвитку енергетики: стосовно конкуренції, стосовно того, яким чином будуть розвиватися інвестиції в цю галузь, і багато-багато інших речей.

То ми всіх запрошуємо сьогодні до відкритої конструктивної дискусії. Хотів би запропонувати регламент, за яким ми будемо працювати.

Перше. Закінчувати будемо при любій погоді біля п'ятої години. Мені написали 17.05, ну, плюс-мінус ми повинні в цей час закінчити.

Друге питання. Всі виступи - по 5 хвилин. Я не знаю, чи теж свій регламент не перебрав. Також просив би всіх вмикати мікрофон, коли будете говорити, тому що ведеться стенограма нашого засідання.

А зараз я знов хотів би надати слово Светеліку Олександрю Дмитровичу, заступнику Міністра енергетики та вугільної промисловості України. Будь ласка.

СВТЕЛІК О.Д. Дякую. Шановний Миколо Володимирович, шановні народні депутати, учасники слухань! Николай Владимирович сделал очень хорошую вводную – упростил мою задачу.

Я остановлюсь на основных положениях. Цель разработки проекта закона – это подвести законодательство к требованиям директив Третьего Энергопакета Евросоюза по электроэнергии и газу. За основу взят текст, подготовленный Секретариатом Энергетического Сообщества. Поэтому этот проект обеспечивает полное соответствие требованиям европейского законодательства и имеет четкую цель, сформированную в преамбуле и реализуемую по всему тексту проекта – это обеспечение надежной, безопасной поставки электроэнергии потребителям с учетом интересов потребителей, минимизация затрат на услуги поставки электроэнергии и минимизации негативного влияния на окружающую среду.

Хочу обратить внимание, что мы при доработке проекта, который мы в июле разместили на нашем сайте, мы столкнулись с тем, что основные вопросы, по которым мы очень долго дебатировали с группой наших коллег, касались интересов отдельных сегментов нашей отрасли. То есть мы говорили не об интересах потребителей, а об интересах групп энергетиков. Это правильная позиция, это, наверное, хорошо и для нас, когда мы стали на ту позицию, что законопроект готовится для потребителей, в интересах потребителей,

потребитель должен знать, что он надежно будет обеспечиваться электрической энергией. Мы работали также с оппонентами, что дало свой эффект.

В законопроекте, я не буду повторяться, в презентации я говорил, предусматривается организация рынков электроэнергии, его составляющие. Но хочу отметить, что законопроектом с 1 июля 2016 года вводится продажа по двухсторонним договорам, часть электрической энергии, выработанная теплоэлектроцентралями и тепловыми электрическими станциями. Мы хотели бы начать такой реальный эксперимент, мы в этом году сделаем игры, а в июле 2016 года хотели бы начать реальный рынок на примере двух наших сегментов: тепловых электростанций и тепловых электроцентралей.

Проектом закона определено, что для выполнения функций рынка «на сутки вперед» и «внутрисуточного» рынка Кабинет Министров путем реорганизации ныне действующего предприятия, это ДП «Энергорынок», который осуществляет деятельность по оптовой поставке, создается новый субъект рынка – это оператор рынка. В соответствии с рекомендациями Секретариата Энергетического Содружества законопроектом внедряется новый механизм компенсации «зеленых» тарифов на замену существующего Фонда регулирования стоимостного дисбаланса. А именно, весь объем электроэнергии, выработанный из возобновляемых источников энергии, закупает гарантированный покупатель.

Структура, на которую предполагается возложить выполнение функций гарантированного покупателя, будет определяться решением Кабинета Министров Украины. В свою очередь, для обеспечения покрытия расходов гарантированного покупателя на выполнение социальных, специальных обязанностей по закупке электрической энергии по «зеленому» тарифу в проекте определено, что оператор системы обязан передать существующие компенсационные платежи гарантированному покупателю. Эти платежи будут учтены в тарифе на услуги оператора системы передачи. Подобный механизм будет также применяться и в отношении предприятий, которые работают в режиме когенерации тепловой и электрической энергии. Это касается того, в отношении чего на слушаниях вопрос поднимали по ТЭЦам, вот за этот период мы доработали и включили их также в режим компенсации. На период предоставления такой поддержки будет проводиться ежегодный мониторинг выполнения соответствующими хозяйствующими субъектами своих обязательств.

Кроме того, для производителей, которые работают по «зеленому» тарифу законопроект вводит ответственность, начиная с 1 января, за их небалансы. Также есть консенсус с производителями электроэнергии по «зеленому» тарифу в отношении ответственности за отклонение фактических объемов отпуска электроэнергии от суточных графиков. При этом такая ответственность наступает при отклонении фактических показателей от прогнозного графика более чем на 10 процентов, был у нас спорный вопрос, и все же нашли консенсус. До внедрения полномасштабного рынка электрической энергии предусмотрен переходный период, в течение которого субъект электроэнергетической отрасли адаптируется к новым условиям работы. Будут осуществлены организационные мероприятия по созданию новых, реорганизации существующих инфраструктурных субъектов рынка, введено новое программное и аппаратное обеспечение.

Восьмого июля законопроект был размещен на веб-сайте Министерства, и, начиная с 8 июля 2015 года, мы в рамках слушаний в течение июля, августа провели встречи с представителями общественных организаций (на экспертном уровне), с представителями предприятий, которые являются участниками рынка электрической энергии – это по общим вопросам, с представителями предприятий, которые работают в режиме комбинированного производства электрической и тепловой энергии, с участниками рынка электрической энергии относительно положений законопроекта, с представителями Мирового банка

относительного общих вопросов изменения законодательства про рынок электроэнергии, с представителями энергопоставляющих и сбытовых предприятий и отдельно с представителями генерирующих компаний, которые работают по «зеленому» тарифу.

Это то, что я уже вам доложил, мы на прошлой неделе встречались с группой разработчиков законопроекта депутата Сажка С.Н., это была не просто группа, были приглашены все: генерация, теплоэлектростанции, дистрибьюторы, то есть состоялся такой, я бы назвал это всеобщим обсуждением. Мы прошли по всем позициям проекта закона, посмотрели, какие у нас есть разные подходы, нашли, на мой взгляд, консенсус. И вот в приложении к Регламенту, который у всех лежит на столе, представлена таблица, по которой у нас были вопросы, из которых мы приняли большинство, где-то частично, и не учли, по-моему, один единственный вопрос, это структура нашего закона, структура закона, которую, я повторюсь, мы делали под структуру европейского законодательства, чтобы мы были понятны в мире.

Коротко то, что я хотел сказать, и мы готовы, здесь вся группа разработчиков находится, мы готовы ответить на вопросы. Спасибо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дуже дякую, Олександр Дмитрович.

Я думаю, питання будемо в кінці моделювати.

А зараз я хотів би надати слово пану Янезу Копачу - директору Енергетичного Співтовариства. Пан Янез Копач нам дуже суттєво допомагає всі останні роки, я хочу нагадати, всі наші дискусії, які попередньо були і по законопроекті про ринок природного газу, і про НКРЕКП, і сьогодні ми з вами дискутуємо по теж дуже важливому законопроекті для нашої енергетики, і Янез Копач з нами, і з задоволенням давайте його послухаємо. Дякую.

КОПАЧ Я. Шановний пан Мартиненко, шановні делегації, гості!

(Виступ іноземною мовою)

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дуже дякую, пане Янозе.

Далі продовжуємо нашу дискусію. До слова запрошується член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Євдокімов Володимир Анатолійович.

ЄВДОКІМОВ В.А. Дякую, Микола Володимирович.

Вітаю всіх присутніх. Я не хотів би зупинятися на тих проблемних питаннях Закону номер 663, Микола Володимирович про них вже сказав. Я би звернув увагу на проект Закону про ринок електричної енергії, який був розроблений разом з Енергетичним Співтовариством та робочою групою при Мінпаливенерго.

Основою причиною внесення нової редакції, як вже говорили, цього закону є вимоги Третього енергопакету і, на наш погляд, він визначає більші переваги при створенні внутрішнього ринку електричної енергії з урахуванням історичного розвитку енергетичної системи, а також ряд положень, які мають широке суспільне значення, у тому числі – захисту вразливих споживачів.

Олександр Дмитрович вже казав, що цей закон повинен бути спрямованим також в бік кінцевого споживача. І на сьогоднішній день питання захисту вразливих верств населення – це важливе питання. Населення за обсягами споживання на сьогодні займає третину ринку електричної енергії. Тому Комісія підтримала напрацьований проект Закону України «Про ринок електричної енергії» з урахуванням низки поправок. Ці поправки, насамперед, стосуються питань, пов'язаних з діяльністю роботи гарантованого покупця, який, на наш погляд, повинен бути правонаступником всіх договорів із «зелених» тарифів, а також функції його повинні ліцензуватися, також він може виконувати інші функції, які будуть визначені урядом. Ще питання стосується виконання спеціальних обов'язків щодо тимчасового державного впливу на ринок електричної енергії з метою досягнення певного загальносуспільного інтересу, і в першу чергу це стосується захисту вразливих споживачів.

Тепер окремо хотів би зупинитись на основних питаннях, які відображені у проекті закону та, на наш погляд, можуть бути підтримані учасниками і комітетом. Питання відокремлення діяльності з розподілу електричної енергії від постачання, що є одним із інструментів розвитку конкуренції на роздрібному ринку. Тут мають бути визначені максимально стислі терміни з урахуванням необхідності реалізації усіх організаційних та юридичних заходів, а також механізм відокремлення має відбуватися з найменшими потрясіннями для кінцевих споживачів. Ці заходи повинні бути здійснені та завершені до запровадження нової моделі ринку електричної енергії України. І тут Комісія прийме одні з перших рішень по впровадженню нової моделі ринку.

Наступне питання – це питання оператора системи передачі. Вимоги до незалежності оператора системи передачі повинні передбачати сертифікацію та бути визнані іншими європейськими країнами, і тут Комісія також прийме активну позицію.

Наступне питання – це постачальники універсальних послуг та останньої надії. На певний перехідний період, з урахуванням відокремлених видів діяльності, відокремлених електропостачальників необхідно призначити у ролі постачальників універсальних послуг та останньої надії. При цьому необхідно не обмежувати право побутових споживачів на заміну постачальника у разі виконання ними всіх необхідних заходів. При цьому механізм компенсації повинен забезпечити нормальну безбиткову діяльність компаніям, які будуть надавати такі послуги. Механізм компенсації, на наш погляд, повинен бути розроблений Урядом з урахуванням можливості держ.підтримки та іншими механізмами. Комісія разом з Урядом готує відповідні пропозиції до початку роботи повномасштабного ринку електричної енергії.

Наступне питання – це механізм компенсації «зелених» тарифів. Як вже я казав, питання «зелених» тарифів буде займатися гарантований покупець, а механізм компенсації повинен бути визначений і, вже говорили, один із варіантів, це може бути оператор системи передачі. Тут Комісія також буде готувати відповідні пропозиції.

Інше важливе питання, це питання роботи теплоелектроцентралей в нових умовах ринку. Об'єктивно ряд ТЕЦ через велику собівартість не можуть одразу конкурувати на ринку електроенергії, зважаючи на їх ключову роль у теплопостачанні населенню, вони потребують підтримки з боку держави на період здійснення реконструкцій. Необхідність підтримки кожної окремої ТЕЦ має бути доведена та обґрунтована, проблема має вирішуватися комплексно, в першу чергу за рахунок створення стимулів при розрахунку тарифів на тепло.

Тобто підтримка повинна бути не лише за рахунок тарифів на електроенергію. При цьому термін підтримки по електроенергії має визначатися індивідуально для кожної ТЕЦ, а також повинні виконуватися з боку компанії взяті на себе зобов'язання з реконструкції ТЕЦ. Тут також Комісія буде готувати комплексний підхід разом з Урядом.

Питання інвестицій у генеруючі потужності – це питання, яке дуже важливе з точки зору енергетичної безпеки. І тут без безпосередньої підтримки держави не обійтись. Тут повинні бути запропоновані такі механізми, які б надавали відповідні стимули на проведення як реконструкції обладнання, а також будівництво нових потужностей. Без визначення чітких правил залучення коштів, а також конкретних планів будівництва та реконструкції обладнання з боку профільного міністерства, не обійтись.

Тепер щодо повноважень регулятора. Тут необхідно зазначити, що до прийняття повномасштабного ринку електричної енергії необхідно прийняття окремого закону про регулятора.

Окрім цього, у проекті Закону про ринок електричної енергії повноваження регулятора визначені чітко у відповідності до третього енергопакету, і модель роботи регулятора не передбачає щоденного адміністративного втручання в роботу ринку. Ціни формуються на ринкових засадах, крім мережевих тарифів та на першому етапі граничних тарифів для ТЕЦ та НАЕК «Енергоатом».

Регулятор повинен здійснювати загальний моніторинг ринку. Також Комісія вважає важливим налагодити ефективну взаємодію з Антимонопольним комітетом в частині моніторингу конкуренції на ринку.

Наступне важливе питання – це визначення перехідного періоду впровадження повномасштабного ринку електричної енергії. Оптимістично законопроект має зберегти терміни переходу на нову модель - з 1 липня 2017 року, але об'єктивним фактором недотримання цього терміну може стати закупівля та впровадження програмного забезпечення основних сегментів: балансуючого ринку, ринку «на добу наперед», внутрішньодобового ринку. Строки виконання заходів є досить стислими, проте з урахуванням чинного Закону 663 ряд заходів вже здійснюється.

Окремо хотів би визначити позицію Комісії стосовно тих законопроектів, які були підготовлені народними депутатами, та які передбачають зміни до закону 663. Враховуючи те, що Закон України № 663 «Про засади функціонування ринку електричної енергії» був розроблений з урахуванням основних вимог, передбачених директивами Другого енергопакету про загальні правила функціонування внутрішнього ринку, то він не відповідає вимогам директив Третього енергопакету, і має бути змінений.

На наш погляд, запропоновані зміни до закону не вирішують його адаптацію, і тому законопроект про ринок електричної енергії, який розроблений з урахуванням Третього енергопакету, є прозорим, чітко визначає функції регулятора щодо забезпечення недискримінаційного доступу до ринку електричної енергії, організації внутрішнього ринку електричної енергії, впровадження концепції послуг загальносуспільного інтересу відповідно до європейських правил і норм з метою забезпечення загальносуспільних інтересів на ринку електричної енергії.

Окрім цього, прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії» та пропозиції Комісії до нього дозволять цивілізовано та поступово перейти до повномасштабного ринку електричної енергії без відповідних потрясінь для кінцевих споживачів, а головне, для вразливих верств населення, а також мінімального навантаження на державний бюджет.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Володимир Анатолійович.

Далі продовжуємо нашу дискусію. До слова запрошується Лісовий Борис Григорович, член Ради оптового ринку електроенергії.

ЛІСОВИЙ Б.Г. Дякую, Микола Володимирович.

Зі свого боку, я представлю загальне бачення членів ринку і постараюсь викласти в рамках тих питань, які були підняті комітетом.

В частині забезпечення відокремлення видів діяльності з передачі електричної енергії місцевими мережами та постачання електроенергії, бачення наступне, що необхідно вирішити питання щодо погашення сквозної заборгованості між споживачами, які здебільше представляють державний сектор або дотаційний бюджетний сектор, державного підприємства "Енергоринок" та генеруючих підприємств. Знайти механізм та джерела погашення цієї заборгованості до початку дії нового ринку електроенергії. І саме головне, заздалегідь детально виписати перехід до нової моделі ринку у нормативних документах.

Щодо питання впорядкування повноважень державних органів, зокрема органу регулювання в електроенергетиці. Бачення наступне, що необхідно привести в цілому положення проекту Закону України "Про державне регулювання у сфері енергетики" у відповідність до положень Конституції і законів України, а саме: про ліцензування певних видів господарської діяльності; про адміністративні послуги; про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; про основні засади державного нагляду, контролю у сфері господарської діяльності. І члени ринку вбачають, що регулювання ринку електричної енергії проводити в тих же межах, що і інші енергетичні ринки.

Наступне питання щодо підходів до роздрібного ринку електричної енергії, в тому числі щодо призначення гарантованого покупця, постачальника універсальних послуг та постачальників останньої надії.

В разі, якщо на початок дії ринку електричної енергії законопроектом передбачені дія дотаційних сертифікатів, то необхідно чітко визначити гарантованому покупцю та постачальнику універсальних послуг джерела фінансування постачання електричної енергії дотаційним категоріям як різницю в тарифах, а також мати джерела для покриття касових розривів.

Щодо питання механізму компенсації «зелених» тарифів та інших спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів в процесі функціонування ринку електричної енергії. Необхідно чітко визначити гарантовані джерела і чіткий алгоритм для покриття різниці між суспільним тарифом та тарифом, який буде складатися на ринку електричної енергії.

Щодо питання визначення механізмів ефективного функціонування виробників, що здійснюють комбіноване виробництво електричної енергії та теплової, зокрема ТЕЦ. Членами ринку передбачається, що перехідний період для ТЕЦ не повинен перевищувати 10 років, при цьому потрібно визначити чіткий механізм фінансування реконструкції цих об'єктів, механізм контролю та строки входження в роботу щодо кожного об'єкту, а в

подальшому - після реконструкції, ТЕЦ є рівноправними учасниками ринку на рівні з іншими традиційними виробниками електричної енергії.

Питання щодо механізму стимулювання інвестицій у генеруючі потужності. Механізм стимулювання пропонується регламентувати як надання допоміжних послуг забезпечення резервів нової або реконструйованої потужності.

Щодо питання забезпечення гарантій незалежності системного оператора, врегулювання питань власності системного оператора, оператора систем передачі, оператора ринку. Члени ринку вбачають, що регулятор та системний оператор повинні бути по-європейські незалежними, але вони повинні нести повну відповідальність за своїх дії перед суспільством та споживачами електричної енергії.

І питання щодо заходів перехідного періоду. Члени ринку вбачають, що необхідно створити дієвий координаційний центр, який би спрямовував напрацювання нормативних актів, від яких залежатиме реалізація положень Закону про ринок електричної енергії. Строки перехідних етапів повинні залежати від практичної реалізації певних положень Закону про ринок електричної енергії. І відповідно за реалізацією закону, так, як і за всі інші повинна бути конкретна відповідальність. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Борис Григорович.

І я хочу надати слово Підлісецькому Льву Теофіловичу, народному депутату України, голові профільного підкомітету з енергетики, який безпосередньо займався організацією нашого сьогоднішнього заходу. Дякуємо вам за це. Будь ласка, вам слово.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ Л.Т. Дякую. Перш за все, дякую, що всі прийшли. Мета зустрічі, насправді, була зібрати всіх за одним круглим столом. Пан Светелік, власне, не запитав: «А що у нас сьогодні таке відбувається? Переважно такі круглі столи відбуваються після реєстрації законопроекту, а в нас тільки робоча дискусія». Так, власне, я дуже втішений, що в нас відбувається дійсно така робоча дискусія, де кожен може виступити і наголосити на власні проблемні питання, які його хвилюють, які він бачить, що, власне, є проблемними.

Дякую вже тим, хто доповів. Я би хотів подякувати пану Копачу за його особисту та Секретаріату Енергетичного Співтовариства активну участь, позицію щодо допомоги Україні в розробці основних ключових законопроектів, які є в енергетичному ринку, це є вже згаданий успішний досвід. Я б сказав напівуспішний досвід прийняття Закону про ринок природного газу. Оскільки закон прийнятий, але, на жаль, через відсутність необхідних підзаконних актів і інших актів він ще не до кінця працює.

Також попередній законопроект, який вносився кілька разів безуспішно, це законопроект про незалежного регулятора, показав нам певну специфіку підходів до кожної країни, зокрема, Енергетичним Співтовариством. Насправді, Енергетичне Співтовариство пропонує законопроекти, які відповідають Третьому енергопакету. Але в кожній країні є своя певна політична складова, яка повинна бути врахована. І, власне, враховуючи це, що в Україні, на жаль, була врахована політична складова в поправках до законопроекту про незалежного регулятора, він лишився тільки законопроектом, і в такій редакції, я думаю, ніколи не буде прийнятий. Оскільки доки не буде усунуто певні політичні речі.

Я сподіваюся, що такі політичні моменти не будуть вноситися в даний законопроект. І, дійсно, даний законопроект покаже абсолютно правильний європейський досвід щодо побудови конкурентного ринку електроенергії.

І ми нарешті зможемо відійти від тих «правил джунглів», які є небезпечні для українського ринку. Коли у нас з'являються потреби у «віялових» відключеннях, дисбаланси електроенергії, дефіцит електроенергії і вимушений імпорт з країни-агресора. І насправді, всі ці причини, на жаль, відбуваються здебільшого через політичні підходи. Я б сказав навіть інакше: через війни виробників, а навіть війни олігархів. Тому я дуже вірю, що нам вдасться побудувати реально ринок електроенергії, де незалежний регулятор, коли він все-таки стане незалежним, буде лише регулювати природні монополії. А природними монополіями на ринку електроенергії мають бути лише послуги з транспортування і дистрибуції електроенергії, а все решта має регулювати ринок.

Я закликаю всіх цього досягнути, оскільки лише таке правдиве бажання і політична воля можуть цьому сприяти.

Хотів би трохи відійти від безпосередньо сьогоднішньої теми ... Я тільки в суботу повернувся з Естонії. Естонія – країна, яка на ринку і на ринку електроенергії, зокрема, дуже просунулась вперед. Приклади, насправді, вражають. Тобто це те, до чого можна йти. І я багато там отримав інформації щодо структури, принципів, механізмів, на яких побудовано ринок. І вони перше, що сказали, що, насправді, треба, щоб була політична воля це зробити. Тоді все вдається. Тому якщо в нас буде політична воля і, зокрема, політична воля перш за все Міністерства енергетики - нам це вдасться.

На жаль, на попередньому засіданні Комітету була висловлена позиція пана міністра Демчишина, яка дещо насторожила, а саме на питання, як ми будемо компенсувати різницю в тарифах, «зелених» тарифах, ним була запропонована формула, яка, очевидно, є в законопроекті. На жаль, ми його ще реально не бачили. Була формула, що це сплачується всіма генераціями. І я кажу, що при такому підході вийде так, що атомна електроенергія, яка є, насправді, об'єктивно найдешевша, вона буде мати надприбутки, оскільки на конкурентному ринку вони піднімуть свої ціни до цін конкурентів. На що пан Демчишин сказав, нічого, ми все відрегулюємо рентами. Я би закликав максимально відходили від «ручного управління» і максимально відходили від бажання відрегулювати рентами, відрегулювати рішеннями НКРЕ чи іншого органу, зокрема, Кабінету Міністрів. Тому нам треба відразу, сходу побудувати такий ринок, в якому все саморегулюється ринком.

Наприклад, моя пропозиція по компенсації «зелених» тарифів на період їх дії - до 2030 року, покласти певну частину чи половину всієї компенсації: на атомну електроенергію 30 процентів, на інший виробників ще 20, ще на транспортування. Тоді ми будемо знати, що це є чітка формула, яка не потребує подальших «ручних» втручань і не прозорої політики.

Тому я ще раз дуже дякую, що всі зустрілися. Сподіваюся, що наша зустріч буде результативна і ми скоро дійдемо до етапу прийняття Закону «Про ринок електроенергії».

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дуже дякую вам, Лев Теофілович, за ваше слово і за організацію роботи сьогоднішнього дня.

І дозвольте мені далі надати слово народному депутату, члену профільного енергетичного Комітету Парламенту, Мартовицькому Артуру Володимировичу. Будь ласка, Артур Володимирович.

МАРТОВИЦЬКИЙ А.В. Спасибо, Николай Владимирович. Уважаемые коллеги, уважаемые участники слушаний! В текущем году через наш Комитет проходит пакет законопроектов, которые коренным образом реформируют весь топливно-энергетический сектор Украины, адаптирует его к европейскому уровню, я имею ввиду принятый парламентом Закон «О рынке природного газа» и рассматривающийся в настоящее время законопроект о профильном регуляторе.

Еще один очень важный комплексный закон, ведущий к глобальным изменениям, к полной либерализации рынка, это закон, который урегулирует деятельность на энергетическом рынке Украины.

Сегодня своим видением проекта закона с нами поделилось министерство. В Раде зарегистрирован законопроект за номером 2199а, о реформе рынка, который предоставил нам, и были слушания по этому законопроекту, наш коллега, народный депутат Сажко Сергей Николаевич, и я в рамках своего регламента, Николай Владимирович, прошу и думаю, что будет правильно, дать ему возможность выступить со своими комментариями по своему законопроекту. Спасибо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дуже дякую.

Пан Сажко присутній? Будь ласка, Вам слово.

САЖКО С.М. Спасибо, Николай Владимирович. Я не переберу регламент. Я скажу единственное, что мой законопроект полностью соответствует Третьему энергопакету. Проблема в том, что Энерджи комьюнити до сих пор не дало официальный ответ на мое официальное письмо.

А, что касается замечаний, то после того, как мы представили свой законопроект № 2199а, было очень много консультаций, так же и с министерством и ведомствами, с Энергетическим Сообществом. И на данный момент абсолютно все замечания министерства, регулятора учтены мною полностью. В течение двух дней законопроект № 2199а буде отозван и в течение двух дней будет подан абсолютно со всеми замечаниями, которые были предоставлены, в том числе и Секретариатом Энергосообщества.

Так, что мне бы хотелось надеяться, что на платформе Комитета в Верховной Раде все-таки вышел бы этот закон, я еще раз повторю: на платформе Комитета, который бы удовлетворил всех и реально соответствовал Третьему энергопакету. Спасибо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дуже дякую. У всіх тут бажання, щоб законопроект вийшов дуже гарний, дуже якісний, давайте над цим працювати і давайте дискутувати далі, потім в кінці будемо підводити підсумки.

Шановні колеги! Хочу надати слово Нікітіну Олексію Олександровичу, начальнику Управління забезпечення функціонування енергоринку державного підприємства «НЕК «Укренерго».

НКІТІН О.О. Спасибо, Николай Владимирович, за предоставленное слово. Я буду краток, поэтому буду касаться только вопросов, которые непосредственно относятся к компетенции «НЭК «Укрэнерго».

Согласно предлагаемого проекта закона «НЭК «Укрэнерго» должен быть преобразован по образцу оператора системы передачи и играть ключевую роль в обеспечении работы нового рынка. То есть фактически наша компания должна быть связующим звеном между всеми участниками рынка и отдельными сегментами рынка.

На новом рынке оператор системы передач должен выполнять следующие основные функции – это функции диспетчерские, функции оператора балансирующего рынка, оператора рынка вспомогательных услуг, администратора расчетов, оператора коммерческого учета, также заниматься планированием работы объединенной энергосистемы, эксплуатировать и развивать систему передачи, а также обеспечивать взаимодействие с соседними операторами системы передач для обеспечения экспортно-импортных отношений.

Для того чтобы выполнять такие важные функции и при этом обеспечить недискриминационный подход к участникам рынка, особое место в законе уделено вопросам обеспечения обособленности оператора системы передачи от деятельности по производству, поставке и распределению электроэнергии. Для того чтобы обеспечить эту обособленность, в законе выбрана модель оператора системы передачи, которая является самой распространенной в Европе. Почему она самая распространенная? Потому что она самая удобная для решения этих вопросов.

Вопросу обеспечения такого полного отделения уделено очень много места в проекте, потому что это основное условие обеспечения равноправия участников рынка. Описаны подробно все возможные способы прямого и опосредованного влияния представителей производителей, поставщиков и распределителей на оператора системы передачи, все они запрещены.

Для обеспечения полной уверенности в соблюдении условий обособленности вводится механизм сертификации оператора системы передачи. Для этого регулятор разрабатывает и утверждает процедуру сертификации. При этом, в процессе сертификации регулятор постоянно взаимодействует с Секретариатом Энергетического Сообщества, для того чтобы обеспечить полную уверенность в соблюдении всех этих принципов.

Кроме сертификации, вводится еще и постоянный механизм мониторинга обособленности, то есть, чтобы обеспечить соблюдение этого принципа в течение всего периода деятельности этого рынка.

Предполагаемая форма организации самого НЭК «Укрэнерго» согласно закону – это публичное акционерное общество, 100 процентов акций которого находятся в собственности государства, которые не подлежат приватизации или отчуждению любым другим способом, что тоже должно послужить гарантией обеспечения отсутствия влияния на оператора системы передачи со стороны участников рынка.

Что касается разработки основных документов, необходимых для работы рынка, то эта роль тоже возложена на оператора системы передачи. На него возлагается задача по разработке таких важных документов, как правила рынка, кодекс системы передачи, кодекс коммерческого учета, стандарты операционной безопасности, десятилетний план развития системы.

В этой связи хочется вернуться, указать, на мой взгляд, причины «пробуксовки» закона № 663, которая как раз была в отсутствии вторичного законодательства. Поэтому с этим законом нужно во что бы то ни стало избежать повторения тех ошибок, причем, из анализа я все-таки и мои коллеги пришли к выводу, что не хватило самого главного ресурса – это времени. То есть люди постоянно привлекались в свободное от основных занятий время, а для решения таких сложных задач необходимо «полное погружение» в эту тему.

Вопрос разделения НЭК «Укрэнерго» на диспетчеризацию и передачу, то есть это основное отличие от Закона 663, и постоянно участниками рынка поднимался этот вопрос о том, необходимо ли отделить передачу от диспетчеризации или нет. НЭК «Укрэнерго» считает, что это не нужно, потому что такие модели организации оператора системы встречаются в Европе гораздо реже. И они менее удобны для обеспечения функционирования либерализованных рынков, особенно касательно организации международной торговли, которая является одной из целей этого реформирования. В нашем случае разделение НЭК «Укрэнерго» также сильно усложнит прохождение сертификации, сделает ее невозможной в приемлемые сроки, которые очень сжаты.

Кроме того, ко всему кругу вопросов, за которые отвечает НЭК «Укрэнерго» в процессе реформирования добавиться огромное количество организационных вопросов, которые приведут, если не к срыву реформы, то к значительному затягиванию сроков. При этом единственная польза от разделения НЭК «Укрэнерго» есть в разрешении конфликта интересов в части планирования ремонтов и покупки электроэнергии для компенсации потерь в сетях передачи, которые на самом деле решаются значительно проще – за счет увеличения прозрачности работы и мониторинга работы оператора системы передачи со стороны регулятора. И важно не забывать, что чем свободнее мы делаем рынок, тем сложнее его администрировать. Поэтому НЭК «Укрэнерго» должен быть действительно мощной структурой со всеми необходимыми финансовыми, человеческими и прочими ресурсами.

И напоследок я еще хотел бы сказать, что рабочая группа постаралась учесть все, учесть максимум всех предложений и замечаний участников рынка, вплоть до того, чтоб соблюсти, не поменять суть законопроекта, которая сформулирована в самом начале законопроекта, в преамбуле. Потому что катастрофы в отрасли никто не допустит, но меняться и перестраиваться энергокомпаниям все же придется. Бесконечно оказывать поддержку одним участникам за счет других, а, по сути, за счет потребителя – тоже бесконечно не получится, поэтому всем нам придется меняться. У меня – все.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Олексій Олександрович.

Шановні колеги, я хотів би все-таки акцентувати, що ми вибрали регламент 5 хвилин. Давайте тільки висловлювати думки, які тільки потрібно, щоб ми їх опрацювали. Тому що ми вибиваємося з графіку, і комусь не буде слова, і потім з нами будуть тут розбиратися. Тому, будь-ласка, витримуємо регламент.

І далі я надаю слово Бєдіну Сергію Володимировичу, директору центру із впровадження нової моделі ринку, раднику президента Державного підприємства «НАЕК «Енергоатом». Будь ласка, Сергій Володимирович.

БЕДІН С.В. Спасибо, Николай Владимирович. Буду краток.

Мы отмечаем серьезный прогресс нового законопроекта по отношению к «Энергоатому» в сравнении с Законом 663. То есть на нас гораздо меньше теперь накладывается по сравнению с механизмом Фонда врегуливання вартісного дисбалансу. Но хотелось бы отметить несколько вопросов.

Первое. Долговая нагрузка, которая останется нам после прекращения деятельности оптового рынка электрической энергии. При разделении видов деятельности необходимо законодательно закрепить права наступника по долгам перед Энергорынком, а соответственно перед всей генерацией.

Следующее. Поддерживаем НКРЭ в том, что им надо, уже перезрел вопрос, Закон о регуляторе. Его надо принимать до начала реформирования самого рынка.

Следующее. Поддерживаем совет энергорынка, который предлагает ввести дополнительную услугу по закупке резервной новой или реконструированной мощности для генерирующих компаний с целью гарантирования возврата инвестиций.

И что касается "Переходных положений", то Александр Дмитриевич предлагал, озвучил предложение, что рынок прямых контрактов открывается с 01.07.2016 года только для теплоэлектростанций и теплоэлектростанций. Но мы предлагаем, чтобы дали возможность и нам поучаствовать в рынке прямых контрактов с целью того, чтобы мы пришли на рынок уже обученные, а не попали туда новичками. А также с целью, с чего я начал, погашения долгов, Кабинету Министров принять решение после начала работы нового рынка, решение о припиненні ДП «Енергоринок» с целью погашения образовавшихся долгов в кратчайшие сроки. Спасибо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дуже дякую.

І далі слово надається Литвиненку Юрію Вікторовичу, заступнику генерального директора з перспективного розвитку публічного акціонерного товариства «Укргідроенерго». Будь ласка, Юрій Вікторович.

ЛИТВИНЕНКО Ю.В. Дякую, Микола Володимирович, за надану можливість. Доброго дня всім присутнім. Публічне акціонерне товариство «Укргідроенерго» опрацювало проект Закону України "Про ринок електричної енергії України" та має декілька пропозицій, на яких я зараз зупинюсь.

По-перше, що стосується ринку двохсторонніх договорів. У цілому підтримуючи підходи зазначені в законі, а саме щодо права учасників ринку вільно обирати контрагентів за двосторонніми договорами, укладати ці договори в довільній формі. Тому дана умова, що визначається домовленістю сторін з урахуванням обмежень, що стосуються гідроакмулюючих електростанцій, які мають право купувати електроенергію за двосторонніми договорами з метою забезпечення власних технологічних потреб.

Пропонуємо статтю 69 доповнити «виробниками електричної енергії на гідроелектростанціях». Оскільки можливі технологічні режими, коли ГЕС не виробляють електроенергію, а споживають її на власні потреби. Крім того, підтримуючи пропозицію «Енергоатому» просимо також у Перехідних положеннях забезпечити право на доступ до участі ринку двосторонніх договорів і для компанії «Укргідроенерго».

Друге. Що стосується ринку допоміжних послуг. Пропонуємо ціни на допоміжні послуги, наступну редакцію статті 72 «ціни на допоміжні послуги встановлені регулятором мають забезпечувати відшкодування економічно-обґрунтованих витрат постачальників допоміжних послуг про надання відповідних допоміжних послуг», враховуючи покриття обґрунтованих інвестицій необхідних для забезпечення надання цих послуг з врахуванням міжнародних кредитів під гарантії держави для реконструкції та підвищення безпеки об'єктів енергетики».

По-друге, це отримання нормованого прибутку, саме нормованого.

І вищевикладені пропозиції після закріплення в тексті закону необхідно, також детально врахувати при доопрацюванні правил ринку та методики ціноутворення на допоміжні послуги.

Що стосується механізму компенсацій «зелених» тарифів. Ми також, думає, що обтяження одних виробників обов'язком компенсувати різницю в тарифах інших виробників і тарифів для населення спотворює принцип добросовісної конкурентної боротьби на ринку. І саме такий висновок надав Секретаріат Енергетичного Співтовариства.

Тому ми вважаємо, що необхідно покласти обов'язок щодо викупу всього обсягу «зеленої» електроенергії та електроенергії виробництва ТЕЦ на електропостачальників або оператора системи передачі.

І останнє, що стосується заходів перехідного періоду. Підтримуємо пропозицію НАЕК «Енергоатом» в тому, що у термін до 1 липня 17-го року необхідно прийняти рішення щодо ліквідації заборгованості ДП «Енергоринок» в законодавчо встановленому порядку, наприклад, через механізм реалізації дебіторської заборгованості на аукціоні. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дякую, Юрій Вікторович.

Далі у нас також слово має представник генеруючої компанії Санченко Юрій Миколайович, заступник директора з економіки «Центрэнерго». Будь ласка, Юрій Миколайович.

САНЧЕНКО Ю.М. Дякую, Микола Володимирович. Добрий день всім присутнім! Спробую не повторюватись в коментарях.

З чого хотілось би почати. Для нас не головне, хто буде автором законопроекту, головне, щоб він почав працювати. Для того, щоб він почав працювати нам потрібно вже врахувати на сьогодні всі недоліки, які були у нас по Закону 663, там просто елементарно не відбувались зрушення по підготовці підзаконних актів. Потрібна хоча б одна людина з високим статусом, яка би розуміла «от і до» положення Закону і була впевнена, що реалізація цих положень дасть, щоб у неї було бачення, що буде в результаті.

Той чи інший законопроект, який є на сьогодні, це або міністерський, або депутата Сажко А.М., або той же самий, який вже діє на сьогодні, який діє вже два роки, він в принципі відповідає певним директивам. Єдині відмінності, які в них є, це підходи авторів до адаптації особливостей взаємовідносин в Україні, в основному це соціальні питання, як їх вписати в ринкові механізми, це перехресне субсидювання, «зелені» тарифи і окреме питання – функціонування ТЕЦ у перехідний період, оскільки вони на даному етапі не можуть конкурувати.

Що стосується відкриття ринку. Хотілось би окремо сказати, що нам уже на сьогодні, в принципі, можна було б відкривати ринок прямих договорів на незначний відсоток. І вже б сьогодні ми могли б зняти певну долю напруженості в енергосистемі. Якби наперед теплова генерація могла або за рахунок поставок вугілля від споживачів його накопичити, або наперед продати контракти, і на ці гроші закупити вугілля на склади, я не думаю, що на сьогодні в нас була би настільки критична ситуація, коли кожен день проходять засідання антикризових штабів під головуванням Прем'єр-міністра.

На сьогодні, звичайно, час втрачений. Але питання-то все одно актуальне. І відкрити ринок ніхто не заважає на сьогодні. Причому це не потребує прийняття окремого закону, достатньо незначних змін в діючий Закон «Про електроенергетику», який дасть можливість працювати поза оптовим ринком. Причому можна обмежити певним відсотком, і в результаті буде покритий дефіцит, який є на сьогодні на ринку прямих договорів.

Окреме питання – це роздрібний ринок. На жаль, законодавство у нас, будь-який з запропонованих проєктів, в досить такій незначній мірі приділяє увагу тому, як буде функціонувати саме роздрібний ринок. На сьогодні у нас роздрібний ринок – це 120 мільярдів гривень в рік обороту. Основне питання – це заборгованість, без якої ми сьогодні не можемо функціонувати. По 2015 року очікувані цифри: заборгованість по року складе близько 7-8 мільярдів гривень. Просте запитання: який гарантований постачальник чи постачальник «останньої надії» зголоситься брати на поставку до себе підприємства, які не платять? І окреме питання: у нас є безліч законів – це спеціальні закони галузеві, – які забороняють обмеження, відключення споживачів за несплату. Поки в нас буде діяти така система, новий ринок буде давати збої. Тому окремо необхідно передбачити, або на початку, при відкритті ринку, що всі суб'єкти, всі споживачі переходять або на передоплату електричної енергії, що буде нівелювати можливі ризики по виникненню заборгованості з одночасним застосуванням фінансових гарантій, і поступово ринок може відкриватися і переходити до нових форм, це вже буде конкуренція між постачальниками, хто запропонує кращі умови по оплаті. Однак старт, я думаю, повинен бути дуже жорсткий для споживача, для того, щоб ми просто мінімізували всі ризики.

Окремо ще питання, це перехідні положення.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Юрій Миколайович, регламент. Я змушений вас приривати.

САНЧЕНКО Ю.М. Да, дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам теж дуже дякую. Далі слово надається Пітеру Джастіну О'Браєну, генеральному директору «EuroCape New Energy».

О'БРАЄН П.Д. *(Виступ іноземною мовою)*

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дякую. Слово надається народному депутату України Юлію Яковичу Іоффе - члену профільного енергетичного комітету Парламенту.

ЮФФЕ Ю.Я. Уважаемые коллеги, уважаемые присутствующие! Я внимательно ознакомился с этим законом, то, что можно было прочесть и в его развитии, то, что внесли сейчас в переходные положения. И с точки зрения тех восторгов, которые высказал представитель Европейского Энергетического співтовариства, с которыми можно согласиться, что закон с точки зрения норм и правил рыночной экономики выписан правильно. Можно ли его принимать в наших условиях? На мой взгляд, нет. Почему, я попробую в отведенный регламентом срок это обосновать. Те, кто писал закон – грамотные товарищи, как тут уже это отмечалось, абсолютно не привязывали закон к существующим объектам генерации и не посчитали последствия принятия этого закона, и не посчитали переходной период, во что это обойдется, с точки зрения ресурсов, потери рабочих мест и создания новых источников тепла. На мой взгляд, не подсчитано. И если вы посчитаете, то, наверное, придете в ужас, что все эти перспективы, которые рисуются от этого замечательного и правильно выписанного закона, сойдут на нет.

Второе. Я приведу примеры. Закон, особенно с этими «Переходными положениями», содержит в себе, как говорил, коррупционную составляющую, когда определяет Кабмин, кому давать, а кому не давать. Мы знаем, как это было всю жизнь с дотацией в угольной промышленности. Я раз десять писал критерии, отдавал разным президентам, по поводу того, как выделять угольную дотацию по этим критериям. Предложения отправлялись с резолюцией Президента в Кабмин и там «умирало», потому что очень много заинтересованных лиц в этой самой дотации, и как ее делить – как Бог на душу положит. То же самое с вот этими: кому помогать, кому не помогать.

Теперь, что не посчитано. А не посчитано, что будет от того, что останутся все ТЭЦы, которые не смогут «зайти» в Кабмин, и на каких-то условиях им что-то дадут. Не установлен период их перехода на конкурентные условия, и здесь, как говорится, надо это посчитать. Мы знаем, как это происходило, скажем, в прибалтийских странах, когда хорошие, рыночные законы замечательные, грамотные уничтожали полностью предприятия, которые, безусловно, надо было реконструировать. В Литве проживало 3 с половиной миллиона человек – разбежалось 2 миллиона, остался 1 миллион 400. Хорошие рыночные законы, хорошая рыночная экономика, только рушатся предприятия, уважаемые коллеги!

Еще одна коррупционная составляющая. Это то, о чем говорили, я не хочу повторять то, что говорили здесь уже до меня.

И еще одна коррупционная составляющая – это баланс энергорынка. Вот, привел коллега из «Центрэнерго» только один факт, за этот год будет 7 миллиардов долга генерирующим компаниям. А прошлые годы еще, наверное, до миллиардов 30. Как выдающиеся расписали этот закон, в законе как это выписано? За полгода ликвидируется, а за полгода, кто сумеет, тот произведет зачет, взаимозачет. Надо понимать, какую мы серьезную коррупционную схему создаем, принимая этот закон. Поэтому, я считаю, что как перспектива, закон замечательный, но это надо четко привязать к сегодняшним условиям - к структуре наших ТЭЦ и остальной генерации. Да, еще я не сказал. Допустим, какая-то генерирующая компания, любая, государственная, негосударственная неважно, ей энергорынок должен, к примеру, 300, 400, 500 миллионов гривен, в тоже время настолько же почти должны «НАК «Нафтогазу» за газ. Как здесь произойдет, то спишут, а это? Неважно какая: государственная, негосударственная. Кто об этом подумал? Никто. Мы идем вперед, у нас обязательства по имплементации энергопакетов, мы должны подстроиться под то, что нам сказала Европа, и вперед. Хорошо. Замечательно. Только давайте подумаем о своей промышленности, о своем населении и так далее. Давайте об этом подумаем немного и посчитаем, как переходить этот период. Нужно реконструировать? Да, безусловно, надо давать жесткие рамки на реконструкцию, думать, кто это будет финансировать, за счет

инвестиционной составляющей и потянут ли, и нужно ли это делать. Давайте это посчитаем. И во что это обойдется, если это просто вот так, в том виде под крики «Ура» это принять. Сколько останется безработных и как это все произойдет? Мы уже неоднократно такие законы принимали. Я это видел еще с первого созыва, мы неопытные тогда были. Поэтому я думаю, что вот так принимать такой закон, нужно подсчитать последствия принятого решения, чего мы никогда не делали в законодательстве. Причем это должно быть очень серьезно, энергетика – это становой хребет промышленности и еще в условиях, когда у нас жесткое падение экономики.

И последнее. Нужно учиться на чужих ошибках. Давайте посмотрим хотя бы выход Америки из великой депрессии, когда государство регулировало все, и за три года вышли. Спасибо.

Кому-то не понравилось, требуют соблюдать регламент, другим не кричали.

ГОЛОВУЮЩИЙ. Дякую, Юлій Якович.

Слово надається Єгорову Володимирі Володимировичу, заступнику комерційного директора Акціонерного товариства «Донбасенерго», будь ласка.

ЄГОРОВ В.В. Добрий день всім! Спасибو за предоставлену можливість виступити.

Что хотелось бы отметить. Начать, наверное, с предостережения определенного. Исходя из опыта наших соседей, которые реформировали рынок, что происходило в первый момент, когда открывался рынок, - происходил рост цены, на самом деле. Для того чтобы рост цены не был таким глобальным, мы просчитывали при одинаковом рыночном ценообразовании для всех участников. Рост может достичь в три, четыре раза, это может привести к негативным отношениям потребителя и общества к реформе в целом, и в принципе – к возможности отдалить ее реализацию. Поэтому мы предлагаем. На начальном этапе, до стабилизации рынка, ввести определенные ограничения, допустим для атомных, для ГЭС, где тарифы могут быть более дешевыми. С последующим поэтапным открытием рынка для всех участников, в том числе и для атомщиков и для ГЭС.

Следующий вопрос. Для адаптации потребителей, чтобы не было такого шокового состояния, предлагаем предусмотреть несколько этапов открытия рынка именно для потребителей. Из опыта наших соседей, как минимум, предлагаем три этапа в три года.

Первый этап – открытие рынка для потребителей с потреблением более 100 тысяч киловатт часов с классом напряжения 110 киловольт, так как они более готовы, у них есть персонал, который отслеживает все веянья рыночные, они в принципе готовы. Второй год – с потреблением менее 100 тысяч киловатт часов, среднего класса напряжения. И третий год – открыть рынок для потребителей с классом напряжения 0,4 киловольт.

Следующий очень важный вопрос, его уже поднимали, - это в части инвестиций. Предлагаем так же реализовать механизм инвест.составляющей через вспомогательные услуги новой/реконструированной мощности. И при этом важный аспект, предлагаем финансовые обязательства чтобы возникали после подписания договора с оператором системы передачи. Для контроля за реализацией проектов финансирование делать поэтапно: первый – 25 процентов, второй – 50, третий – 75, четвертый 100 процентов.

Кроме того, возможно рассмотреть, даже не возможно, а нужно рассмотреть инвестсоставляющие, которые были выданы до предполагаемого внедрения рынков, которое предполагается с 01.07.2017, учесть финансирование, которые по постановлению НКРЭ будут продолжаться до 20-го, 25-го года. У каждого по-разному, через механизм вспомогательных услуг новой/реконструированной мощности.

Следующее. Предлагаем возможность добавить торговлю производными инструментами, фьючерсами, для поднятия ликвидности рынка. Эмиссия, оборот, виды, характеристики производных инструментов будут определяться правилам «рынка на сутки вперед». Предлагаем так же рассмотреть возможность приватизации оператора «рынка на сутки вперед» по опыту тех же европейских стран, что даст более эффективную, на наш взгляд, возможность работы биржи. Можно приватизировать до 50 процентов, а остальную часть акций оставить подконтрольной государству.

Что еще хотелось сказать. На данный момент есть несколько редакций, есть существующий Закон 663, но все-таки, имея опыт участия в реализации различных проектов, трудно идти двумя путями, и, это неэффективно и сложно. Предложение - оставить одну редакцию, взять ее за базовую, ее доработать. В нашем видении, это можно сделать за две-три недели, привести ее в согласованную редакцию, которая всех устроит.

И, кроме того, на самом-то деле все законом этим не заканчивается. По нашим подсчетам, еще нужно внести более чем сто законопроектов, изменения в нормативно-правовые акты, дополнения, новые написать, нормативную базу привести в соответствие. Поэтому призываем всех вместе взяться и начать работать. Спасибо за внимание.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую. Захарчук Олексій Миколайович, директор з регуляторної та правової політики «ДТЕК». Будь ласка, Олексій Миколайович.

ЗАХАРЧУК О.М. Дякую. Доброго дня всім.

Шановні колеги, ми перший раз зібралися таким широким колом і обговорюємо питання, які повинні вже були обговорити місяці три назад з міністерством. Дякуємо Комітету з ПЕК, що нас всіх тут зібрали.

Друге питання: про що ми говоримо? Ми говоримо про два питання, які треба вирішити. Перше питання – це імплементація Третього енергетичного пакету, який передбачає саме наділення України свободами в виборі постачальників та руху товарів. Це перше питання, яке вирішує Третій енергопакет. Друге: він вирішує, який шлях до цього. Шлях – розділення діяльності з розподілу від діяльності з постачання. Ніяких інших питань Третій енергетичний пакет не вирішує.

Друге питання, яке має бути вирішено цим законом, - це формування базових принципів роботи нового ринку, бо той ринок, що ми маємо намір збудувати, повністю відрізняється від того ринку, який на сьогоднішній день є. На сьогоднішній день в законопроекті, який є у Мінпаливенерго як проект, там є явний перекид на користь імплементації Третього енергетичного пакету. І багато норм, які є прописані, вони прописані з точки зору не української держави, а саме співпраці з Європейським енергетичним союзом.

Щоб не бути голослівним, ця стаття 6 – державне регулювання на ринку електричної енергії, де до основних завдань регулювання в електроенергетиці відносяться: перше – сприяння у

співпраці з Енергетичним Співтовариством, забезпечення належних умов розвитку і конкуренції для належного функціонування регіональних ринків в рамках Енергетичного Співтовариства, усунення перешкод для торгівлі електричною енергією з державами Енергетичного Співтовариства. І тільки в п'ятому пункті йде мова про сприяння розвитку безпечного, надійного та ефективного функціонування енергосистеми України. Тобто йде явний перекис на виконання європейських побажань.

В той же самий час сам, законопроект ніяким чином не вирішує головних питань і завдань щодо формування нового ринку. Тому ми минулої середи зустрічалися з міністерством, висловили близько 20 ключових питань, які треба вирішити. Поговорили, начебто дійшли до згоди. Але я бачу сьогодні табличку. В цій табличці зазначається, що враховано. А по-суті пропозиції, які були висловлені від нас, вони не враховані.

Для прикладу, перший пункт, який стосується необхідності чітко визначити види спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів. Спеціальні обов'язки покладають спеціальні обмеження або спеціальні навантаження на суб'єктів. Вони мають бути чітко визначені у законі. Але в міністерстві дописують, що для забезпечення загальносуспільних інтересів КМУ та регулятор, або той, або той, можуть визначити інші суспільні обов'язки з дотриманням норм законопроекту.

Скільки років Парламент вже боровся з тим, щоб ніякі збори, ніякі податки не визначалися окремо регуляторами або іншими. Це – завдання Парламенту, і Парламент має вписати в законі саме конкретний перелік всіх загальносуспільних обов'язків, які покладаються на суб'єктів ринку, це визначить і правила нормальні, і все інше.

Інші питання, які потребують, якщо законопроект направлений на захист прав споживачів, то в проекті міністерства немає жодного слова про роздрібний ринок, на якому повинні регулюватися права, обов'язки як споживачів, так і постачальних і розподільчих компаній. Бо питання заміни постачальників є одним із головних питань, які можуть бути на цьому ринку. Але роздрібний ринок як такий взагалі викреслений і на це наголошується в презентаціях, що роздрібною ринку в Україні не буде. То який захист споживачів може бути?

Далі. Це надзвичайний стан, багато є питань щодо Закону 663 статті 29, коли надзвичайний стан був використаний в зовсім інших цілях, ніж то було написано. Багато є питань, я не буду зараз зупинятися, їх біля 20. Але на сьогоднішній день ми не бачили жодного тексту, в якому враховані питання, які ми піднімали на зустрічі.

Тому я вважаю за необхідне і за правильне перенести центр прийняття рішень щодо проекту закону до Комітету з ПЕК. Таким чином Комітет буде повністю занурений у проблематику галузі, у проблематику цього проекту, що надасть можливість привести норми проекту до вимог нормопроєктувальної техніки нашої країни. Бо на сьогоднішній день вже існує висновок Державної регуляторної служби. І я думаю, що висновок Головного експертного управління Верховної Ради буде аналогічним щодо невідповідності жодної норми цього законопроекту державній нормотворчій техніці. Тому я пропоную: перше, зустрічі по цьому проекту проводити в Комітеті з ПЕК, щоби народні депутати мали уяву, про що йде мова і які питання є найголовнішими. Друге питання – допрацювати і проект народного депутата Сажка С.М., і проект, який є у міністерстві в комітеті, щоби це було так, як було із законом 663, коли народний депутат Глушенко вніс проект, але в процесі напрацювання саме Комітет зробив ті важливі кроки, які привели до прийняття Закону. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Олексій Миколайович. Слово Грідасову Олександрові Івановичу, представнику групи компанії «Енергетичний стандарт».

ГРІДАСОВ О.І. Дякую. Треба сказати, що ми глибоко розчаровані інформацією щодо врахування наших пропозицій. В пункті 13 написано: «Ввести абонентну плату за послуги з розподілу електричної енергії», написано: «враховано». Тут просто смішно написано: «... що тарифи на послуги з передачі та розподілу можуть складатись з декількох ставок». І з цих декількох ставок можна придумати відразу, не сходячи з місця. Тому ми глибоко розчаровані таким підходом, і вважаємо, що це питання треба доопрацювати. І це питання добре висвітлено, і в проєкті Сажка Сергія Миколайовича, і в наших пропозиціях, і тоді це питання було більш глибоко пророблено.

Для чого це важливо? Сьогоднішня оцінка роботи розподільчих мережевих компаній у вигляді дійсуючих тарифов давно втратила об'єктивний характер і превратилась із стимула в тормоз розвитку. В результаті по показателям потерь в сетях, их надежности, а значит и неэффективности Украина уверенно занимает лидирующие позиции в европейском антирейтинге.

Поэтому одним из таких реальных путей выхода из сложившихся ситуаций, мы как раз и видим во введении категории «платы за использование присоединенной мощности или абонентной платы». Которая определяется, как стоимость услуги по использование максимально расчетной нагрузки электроустановок в точке присоединения в соответствии с проектными решениями и представляется потребителю оператором системы распределения.

Нынешние тарифы на передачу электроэнергии расщепляются на плату за использование присоединенной мощности и тарифа на распределение. Плата за использование присоединенной мощности выделяется из действующих тарифов с тем, чтобы компенсировать те затраты, которые несет оператор распределительных сетей независимо от объема потребления абонентом электроэнергии. Введение данной категории ни в коем случае не приводит, например, к конфликту интересов между поставщиком услуги и другими участниками энергорынка, поскольку не происходит перераспределения выручки от реализации продукции, услуги в пользу оператора систем распределения.

Законодательное определение платы за использование присоединенной мощности позволяет гарантировать инвестору и оператору распределительной сети возврат инвестиций в поддержание, модернизацию и развитие сети, стабилизирует работу распределительных сетей, позволяет получить достоверную информацию для планирования развития сети в краткосрочной, среднесрочной и долгосрочной перспективах. В свою очередь, у потребителя появляется стимул к оптимизации мощностей электроустановок. Кроме того, оператор распределительных сетей и потребитель получают инструментарий для суммарного снижения затрат, например, путем заключения договоров о прерывистом энергоснабжении/энергопотреблении, об изменении графика нагрузок и так далее. Таким образом, можно сделать вывод о том, что предлагаемое внедрение платы за присоединенную мощность полностью соответствует базисным принципам директив Европейского Союза 2972, а именно, обеспечивает прозрачность, недискриминационность, руководство потреблением электроэнергии на стороне потребителя. Соответственно, статьи 1, 4, 6 проекта необходимо дополнить: «определение платы за использование присоединенной мощности с соответствующим видом договора, методика расчета платы за ее использование и восстановлением размеров этой платы». Принимая во внимание, что плата за использование присоединенной мощности отражает постоянные затраты оператора распределительных сетей, считаем необходимым дополнить статью 77 нормой о том, что средства за использование присоединенной мощности вносятся потребителем непосредственно на текущий счет оператора системы распределения.

Кроме того, учитывая высокий уровень юридического обеспечения системы договорных отношений, вводимых проектом закона, предлагаем дополнительно рассмотреть вопрос об отмене системы распределительных счетов как анахронизме.

Вызывает беспокойство у нас и порядок регламентации в статье 49 взаимоотношений между владельцами закрытых систем и операторами систем распределения. Для их упорядочения, в частности, предлагаем ввести в закон норму о заключении между сторонами договора о совместном использовании закрытых систем распределения.

Считаем также необходимым дополнить раздел 16 проекта новой статьей об ответственности органов государственной власти или их должностных лиц, которые регулируют деятельность участников рынка, за принятое решение, которое имеет отрицательные последствия для участников рынка. Благодарю за внимание.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дякую. Далі до слова запрошується Судак Ігор Олександрович, віцепрезидент з енергетичного бізнесу VS Energy International Ukraine.

СУДАК І.О. Дякую за надану можливість.

Проект закону має частково декларативний характер, на нашу думку, і тільки в загальних рисах описує нову модель функціонування ринку, посиляючись на низку нормативних документів, які мають бути розроблені та впроваджені після прийняття закону і будуть визначати основні умови та правила функціонування ринку та його суб'єктів.

У зв'язку з цим, на сьогодні жоден учасник ринку, а також керівництво галузі в країні не може передбачити всіх організаційних і фінансово-економічних, соціальних наслідків прийняття закону, а також впливу змін на енергетичну політику та безпеку держави.

Значних інвестицій потребують в системі обліку електроенергії, обміну інформацією, програмного забезпечення всіх процесів, організаційні заходи, технічний стан галузі. Вплив змін на споживачів взагалі важко оцінити.

Ще до прийняття закону 663-го нами було запропоновано розробити математичну модель, яка могла б дати учасникам ринку, а також споживачам оцінку тих наслідків, до яких може призвести впровадження цього закону. Вона не була розроблена тоді, і зараз також ніхто не намагається хоча б частково усвідомити, що буде після того, як будуть запроваджені в життя норми закону.

Як частковим механізмом, який може скоординувати і дати зрозуміння, куди ми ідемо, ми пропонували таку пропозицію, яка також увійшла в пропозиції від ради оптового ринку, - це створення єдиного координаційного центру, який би міг координувати дії і направляти учасників в одному русі, скажемо так. Також необхідно усвідомити на сьогодні, що низка проблемних питань, які не розв'язувались на протязі десятиліть в нинішніх умовах роботи ринку, вони також залишаються, і ми з ними ідемо далі і пробуємо перейти на зовсім інші умови. Необхідність компенсації постачальникам втрат від постачання електроенергії за фіксованими тарифами пільговим категоріям споживачів та проблеми регулювання та нарощення заборгованості по всьому ланцюгу розрахунків на сьогодні ніде не описані і реальних механізмів вирішення цих проблем немає.

НКРЕКП на сьогодні анонсувало графік збільшення тарифів для населення до 2017 року до рівні економічно обґрунтованих тарифів для промисловості на сьогоднішній день, але не до того рівня тарифів, які будуть у 2017 році, і тому ця проблема буде актуальною завжди. Вважаємо, що текст документу повинен містити чіткі механізми або визначати терміни затвердження порядку компенсації і цей порядок повинен бути до того, як буде зобов'язання розділення компаній, тобто виділення окремого оператора системи розподілу.

Залишається проблемою, вона сьогодні зазначалася, це проблема нарощування заборгованості. Так, дійсно є безліч документів, які не дають відключати або інші є механізми, які сьогодні не сприяють повним розрахунам ряду категорій споживачів, і ця проблема, вона не вирішується а залишається, і немає її, ніяк вона не описана.

І останнє, що я хотів сказати, це про перехідний період також. Концепція передбачає мінімальну участь регулятора в ціноутворенні. В перехідний період як раз, до того ж відкривається ринок, ринок двосторонніх договорів, а також максимальна відкритість ринку, навіть необмежена, описана на ринку імпорту-експорту. Всі розуміють, що це дасть стрімке зростання цін. Тому ми пропонуємо на першому етапі поступове відкриття ринку роботи, і на цей період, вважаємо, що необхідно збільшити державне регулювання діяльності на перших етапах. Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую за ваш виступ. Слово надається Костишеній Наталі Михайлівні, директору департаменту з енергозбутової політики товариства «Укренергоконсалтинг».

КОСТИШЕНА Н.М. Шановні колеги, дякую за запрошення на це громадське слухання. І від групи енергопостачальних компаній і нашої консалтингової компанії я б хотіла б відмітити наступне. Питання лібералізації ринку стоїть давно, з 2002 року ми постійно його теоретично розглядали. На сьогодні вже є чинний закон один і готуємо новий – на заміну. З точки зору енергопостачальних компаній назріло питання розділення... введення ринку і розділення видів діяльності. Ми до цього готуємося. І в цьому проекті закону ми звернули увагу виключно на те, щоб цей процес можна було практично реалізувати у тих термінах і видах, які передбачені не тільки цим законом, а і іншим законодавством.

З іншої точки зору, я б хотіла звернути увагу саме ще на ті норми, які стосуються розвитку роздрібного ринку. Ще до введення закону нам прийдеться збурити наших споживачів. Тому що, щоб ввести закон нам потрібно, по-перше, зменшити рівень соціалізації на ринку електричної енергії, який є. В нас на сьогодні єдині тарифи для промисловості. Введення нового ринку прямих договорів неможливе при існуванні єдиних тарифів, їх потрібно відмінити. Відміна єдиних тарифів – вже приведе до диференціації тарифів для різних промислових споживачів: в одних вони підвищаться, в інших вони зменшаться.

На сьогодні поступово здійснюється перехід до ринкового формування тарифів для населення. Тобто ми маємо постійну негативну реакцію населення у зв'язку з тим, що є певний план, і кожні півроку на 25 відсотків піднімається ціна. Тобто ми вже маємо певний супротив споживачів проти тих заходів, які здійснюють енергетики, хоча ми ще навіть не приступили до їх введення.

Тому, на нашу думку, було б доцільним, можливо, підтримати питання введення абонентської плати і питання законодавчого зобов'язання постачальників запровадження широкого тарифного меню для споживачів. В нас на сьогодні існує перехресне субсидування на тільки по населенню. Як уже звучала цифра – 120 мільярдів оборот на ринку електричної

енергії, з них за рахунок субсидії перерозподіляється біля 40 мільярдів, це тільки субсидії по населенню. В нас є скрите субсидування між споживачами першого і другого класу. У зв'язку з тим, що усереднюється досить широкий клас споживачів, велика промисловість, фактично, дотує менші класи, у тому числі, і населення. Це питання також потрібно вирішувати, наприклад, введенням чотирьох класів, що уже дозволило б вирівняти тарифи на передачу по окремих областях, по окремих рівнях напруги.

На сьогодні існує ще один вид скритого субсидування, це відсутність оплати за використання мереж між сусідніми електророзподільними компаніями. Не секрет, що частина обленерго, точніше, до 80 відсотків енергії постачальника компанія отримує безпосередньо від мереж інших розподільних компаній. Відповідно, витрати, які несуть ці компанії, вони покладаються на своїх споживачів.

Новому ринку цю проблему також потрібно вирішувати, тому що це викривляє цінові сигнали для всіх споживачів. Тому вступаючи в новий ринок, було б абсолютно доцільним запропонувати для споживачів більшу можливість вибору і тарифних меню, і по класах напруги, і по потужності. Вимога часу - вводити тарифи з перериванням і давати певні преференції цінові для того, щоб залучати споживачів до добровільного обмеження і переривання, що на сьогодні є досить актуальним.

Я думаю, що всі ці питання мають бути, звичайно, тезисно зазначені в законі і більш глибоко пропрацьовані в підзаконних актах. І свою участь ми пропонуємо і підтримуємо, постараємося максимально в цьому приймати участь. Нам потрібно дати більше споживачам при відкритті цього нашого ринку, ми дуже багато робимо для себе. Говоримо багато про споживачів, але поки що я особисто не бачу для них, окрім збільшення ціни, інших преференцій. Можливо вони потім з'являться, але над цим потрібно попрацювати. Дякую. У мене все.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дякую, Наталя Михайлівна.

Слово надається Йоханнесу Бауру, заступнику керівника Групи підтримки України Європейської Комісії. Будь ласка.

БАУР Й. *(Виступ іноземною мовою).*

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дуже дякую за вашу інформацію.

І далі у нас має слово Бондар Юрій Іванович, Генеральний директор товариства з обмеженою відповідальністю "Укртеплоенерго" Асоціація "УкрТЕЦ". Будь ласка, Юрій Іванович.

БОНДАР Ю.І. Шановні народні депутати! Шановні присутні! Ми досить плідно працювали з робочою групою і наша робота, перш за все, була спрямована на захист споживачів. Чому? Тому що ви знаєте, що ТЕЦ працюють в вимушеному режимі, вони виробляють і теплову і електричну енергію, окреме вироблення цих типів енергії не можливе на тому обладнанні і незбалансоване введення закону, який запропонований нам, може привести до того, що таке виробництво частково або повністю буде зруйновано. Разом з цим, будуть зруйновані і

системи центрального опалення в великих і середніх містах, і системи постачання гарячої води. З попередніх розрахунків - можуть постраждати від 5 до 8 мільйонів споживачів, перш за все, постраждають незахищені верстви населення, які не мають змоги і фінансових ресурсів для того, щоб поставити індивідуальні пристрої. Саме тому Світовий банк і Енергетичне Співтовариство звернулося до робочої групи з тим, щоб все ж таки питання ТЕЦ було нарешті внесено в цей законопроект. Ми згенерували наші пропозиції, які зводяться до наступних тез.

Перше. Необхідний перехідний період до 10 років з індивідуальним підходом до кожної ТЕЦ з тим, щоб вони були модернізовані або прийняті інші рішення.

По-друге, всі ТЕЦ повинні бути розбиті на 2 групи.

Перша група – це підприємства і пристрої, які не можуть бути з якихось причин модернізовані. В такому випадку протягом перехідного періоду такі ТЕЦ повинні бути демонтовані, закриті або законсервовані, а місцева влада для захисту споживачів, які проживають на їх території, повинні запропонувати інші альтернативні системи тепlopостачання – локальні, індивідуальні чи ще щось.

Друга група ТЕЦ – це ті, які мають бути модернізовані аж до будівництва нових генеруючих потужностей. Для них необхідно, щоб на перехідний період вони були прирівняні до «зелених» виробників, тобто електрична енергія, яка буде генеруватися по встановленому тарифу, повинна купуватися гарантованим покупцем. За цей час ТЕЦи повинні модернізувати своє виробництво і через певний термін вийти на ринок.

І четверте. Знову ж таки для залучення інвестицій, для залучення тих людей, які прийдуть і будуть модернізувати виробництво, необхідно все ж таки впровадити стимулююче тарифоутворення, яке буде гарантом повернення таких інвестицій.

Ми дякуємо за плідну роботу з робочою групою, з НКРЕ, з Радою, з міністерством. І наполягаємо на тому, щоб саме наші пропозиції були включені до законопроекту, бо вони спрямовані на захист споживачів. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Юрій Іванович. Слово надається Кулішовій Тетяні Василівні, начальнику Другого Управління досліджень і розслідувань Антимонопольного комітету України.

КУЛІШОВА Т.В. Дякую, Микола Володимирович.

Насамперед хочу відзначити, що Антимонопольний комітет України, безумовно, вітає всі дії, спрямовані на розвиток конкуренції на ринках електричної енергії. Хочу відзначити, що на сьогоднішній день зазначені ринки є висококонцентрованими, майже на кожному з сегментів цих ринків конкуренція або, взагалі, відсутня, або є незначною. При цьому, як вже відзначалося доповідачами, присутня державна допомога окремим суб'єктам господарювання як на ринках електроенергії так і на суміжних ринках, присутня державна підтримка у вигляді дотацій певним суб'єктам господарювання, негативні наслідки від всього цього суб'єкти ринку і споживачі, безумовно, на собі відчують, і всі присутні тут про це знають.

Антимонопольний комітет опрацював як законопроект, який був розроблений міністерством так і законопроект народного депутата Сажко Сергія Миколайовича. Наші пропозиції ми направили відповідно до міністерства і до Комітету Верховної Ради. Основні наші

пропозиції стосуються того щоби в ході реформування, насамперед в процесі перехідного етапу, не надавалися окремим суб'єктам господарювання ексклюзивні права і повноваження, щоб це не призводило до створення нових штучних монопольних утворень з відповідними негативними наслідками.

Ми підтримуємо, що вже було озвучено Львов Теофіловичем, тезис, що монопольне утворення на ринках електроенергії мають зберігатися виключно там, де є суб'єкти природних монополій, всі інші ринки мають бути конкурентними. І тому наші пропозиції стосувались – доповнити законопроект саме на рівні принципів, що будь-які роботи, послуги, які надаються не суб'єктами природних монополій, мають надаватися на конкурентних засадах. Це стосується, в тому числі, і питань, пов'язаних з приєднанням до електричних мереж.

Інше суттєве зауваження (насамперед стосувалося законопроекту Міністерства енергетики) полягало в тому, що цим законопроектом передбачено, що ряд правил, умов тощо діяльності буде визначено у підзаконних актах – правила, кодекси, типові, примірні договори тощо.

Оскільки всі ці документи можуть впливати на правила гри на ринку, на стан конкуренції, ми запропонували, щоб законопроект був доповнений, що вони мають бути попередньо погоджені з Антимонопольним комітетом України. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Тетяна Василівна.

Далі у нас буде виступати група фахівців, які представляють громадськість і консалтингові компанії і так далі. І спеціалісти, яких ми дуже поважаємо. Слово надається Голіковій Світлані Веніамінівні, директору ПП «Трансенергоконсалтинг».

ГОЛІКОВА С.В. Дякую. Доброго дня всім! Я скоріш зараз виступаю від імені такої громадської експертної платформи - енергетичні реформи, яка дуже плідно працювала з міністерством, з Комітетом щодо альтернативного законопроекту із учасниками ринку. І тому хочу подякувати, дійсно, про таку щирю й відверту роботу. І сподіваюсь, що вона буде продовжуватися і далі.

Щодо наших конкретних пропозицій. Перше, ми вважаємо, що все ж таки було б доцільно до прийняття закону прийняти енергетичну стратегію, яка розроблена, яка оприлюднена, але на жаль, не прийнята. Тому що ринок – новий ринок, як і газовий, енергетичний - це все ж таки складова енергетичної стратегії України.

Друге питання стосовно самого закону, який запропоновано міністерством. Слід зазначити, що це законопроект, який об'єднує два закони «Про електроенергетику» і діючий Закон «Про засади функціонування ринку електричної енергії». І, на нашу думку, деякі застарілі норми Закону «Про електроенергетику», перш за все, вони чомусь переносяться в новий закон. Це, наприклад, стосується норми щодо нашого Держенергонагляду, тому що в новому ринку, можливо, його функції мають бути змінені і така величезна структура, яка існує зараз з контрольними, з не зовсім ринковими функціями має все ж таки помінятися на більш європейську модель.

Організаційні питання, які потрібно порушити. Обов'язково потрібен запрацювати координаційний центр на чолі, можливо, з, або на чолі з Прем'єром, або Віце-прем'єром профільним, тому що саме на такому рівні будуть вирішуватись питання координації між

міністерствами і відомствами стосовно вторинного законодавства і саме імплементації цього закону.

Окрім того, доцільно було б створити навчальний центр, в якому би навчалися, вже почали навчання і учасники ринку, і, можливо, громадські організації, які захищають, перш за все, споживачів, і, можливо, самі великі споживачі, які теж будуть гравцями ринку.

Третє. Це питання, про яке вже говорилося, це економічна модель нового ринку. На жаль, дійсно ми не бачили, а ні розрахунків (і про це багато вже виступаючі говорили), яким чином буде вирішене питання щодо перехресного субсидування, переходу з єдиних тарифів на тарифи по кожній області, по кожному регіону. Це питання буде болюче, і споживач повинен знати, перш за все, і промисловий, і споживач побутовий як він буде себе поводити в новому ринку.

Ну, і на останок хотіла б сказати, що ми висловили таку ідею щодо запровадження інституту енергетичного омбудсмену в ринку. Ця ідея підтримана. Ми вважаємо, що доцільно приймати і реформувати не тільки ринок, але і нашого регулятора. І Закон про нову регуляторну комісію має бути прийнятий принаймні разом із цим законом. Комісія може запрацювати нова раніше, щоб саме була довіра до такої реформи. І така інституція могла би плідно працювати в межах комісії і захищати права споживачів. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Світлана Веніамінівна.

І слово надається Оржелю Олексію Анатолійовичу, голові Української асоціації відновлювальної енергетики.

ОРЖЕЛЬ О.А. Добрий день! Дякую за цю можливість і хочу сказати, що сьогодні зібралися учасники ринку, експерти, і ми можемо, на жаль, знову констатувати, що ми весь час говоримо один з варіантів: або таке рішення, або інше рішення. Ми, на жаль, ще не бачили кінцевий варіант законопроекту, із яким можна працювати. От, знову таки, багато слів було сказано про «зелену» енергетику, але ми вже почули, що і у міністра енергетики є своя пропозиція, є пропозиція по пропорціях, є пропозиція, яка роздана лише сьогодні у вигляді таблиці Міненерговугілля. Тому вона, знову таки, нова і її треба доопрацювати, її треба розглядати.

Але я хочу сказати, що всі норми, які визначають ринок, майбутній ринок електричної енергії, які є найважливішим фактором розвитку країни, найважливішим фактором розвитку промисловості, мають бути записані в законі. Не може бути щось записано у вторинному законодавстві, наприклад, чи пропорція, чи всі моменти по фінансуванню гарантованого покупця, про ТЕЦ, все це має бути записано в законі, і немає бути віднесено на інші документи.

Також зі своєї сторони хочу звернути увагу на те, що вже всі згадували, про те, що має бути змодельована модель ринку для того, щоб вже сьогодні всі могли сказати і розуміти, якими будуть тарифи для всіх видів споживачів. На сьогодні у нас в обговоренні взагалі немає споживача. У нас є учасники ринку, є постачальники, є фактично законодавці, але формально у нас немає споживача. В результаті нової моделі ринку, можна з впевненістю сказати, що він отримає зростання тарифів. Тому, виходячи з цього, ми маємо не тільки цей результат обговорювати в експертному середовищі або серед учасників ринку, ми маємо також і сказати споживачу, які результати від цієї реформи він отримає.

Також хочу сказати, що ми сьогодні говоримо про послугу з будівництва нової потужності або реконструкції існуючих потужностей. Це все виходить з того, яка конфігурація ринку на сьогодні склалася в Україні. Чому ми говоримо про це? У нормальному конкурентному ринку інвестор сам визначає, яка генерація у цьому конкретному місці є вигідною і, виходячи з інвестиційного рішення, будується нова генерація. Ми маємо завести нові послуги, це є наша конфігурація українського ринку. І ми маємо виходити з цієї конфігурації, брати до уваги і приймати зважені рішення.

Повертаючись до «зеленої» енергетики, хочу сказати, що в запропонованій таблиці, яка роздана нам сьогодні - відходять від тих домовленостей, які були, і це стосується небалансів. А, якщо казати про небаланси, можна розділити на сьогодні відновлювальну енергетику, яка вже побудована, і яка ще буде збудована. Виходячи з того, що ці об'єкти, які побудовані, вони ще не окупилися, можна брати будь-яку модель, деякі ближче до строку окупності, деякі далі від строку окупності. Але, якщо виходити з того, що для інвестора правила не мають змінюватися, то і нові правила для вже введених в експлуатацію об'єктів теоретично не мають змінюватися.

Виходячи з того, що необхідно зменшення вартості входу відновлювальної енергетики у систему, так, дійсно треба зважити, які небаланси мають покриватися відновлювальною енергетикою. Але, виходячи з практики європейської, пропозиція 10 відсотків – це найменший показник, який є в практиці європейській.

Була розмова про те, що відновлена енергетика має покривати власні небаланси, коли доля відхилення складає більш, ніж 50 відсотків.

І також хочу сказати, що у пропозиції запропонований графік збільшення відповідальності. В мене питання: звідки беруться ці цифри, що відповідальність має збільшуватися? Ці питання напряму зв'язані з тим, яке буде прогнозування в Україні. Мають відбуватися інші фактори. Має розвиватися прогнозування, мають розвиватися послуги гідрометеоцентрів, тощо. І тоді ми можемо вже говорити про те, що відповідна відповідальність має збільшуватися, але ми закладаємо в закон графік, який зовсім не зрозуміло звідки береться, і чому він такий. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам теж дякую. Слово має Саква Юрій Вікторович, заступник голови Ради громадської спілки «Всеукраїнська Енергетична Асамблея».

САКВА Ю.В. Добрий день! Дякую. Колеги, декілька коротких тез. В законі необхідно, на наш погляд, відобразити обов'язково механізми по подоланню реально існуючих бар'єрів на шляху імплементації ринку електричної енергії. Про них вже частково говорили: перехресне субсидіювання населення, перехресне субсидіювання між областями, «зелена» енергетика, ТЕС.

Є ще один надзвичайний бар'єр. Я думаю, що велика генерація, а також ТЕС будуть дуже здивовані, що з 26 мільярдів боргів, які є на сьогодні перед ТЕС з боку енергоринку, підтверджуються, фактично, шість мільярдів. Шість, максимум 8. 20 мільярдів – це майже безнадійна заборгованість на сьогодні. Це нові абсолютно цифри, і з цим тягарем генеруючі компанії входять, вступають в конкурентний ринок електричної енергії. Треба вирішити це через закон, сподіватись, що все саме нормалізується за замовчуванням на сьогодні абсолютно немає ніяких підстав.

Друге – цілі. Що для України, енергетичного сектору, споживачів, громадян України є найбільшою потребою від енергетичного сектору? Що є цінністю, як на першому етапі імплементації цього закону, так і на останніх? Без розуміння цього неможливо побудувати ефективну концепцію та прийняти дієвий закон.

Конкуренція між виробниками на ринку «на добу вперед» та внутрішньодобовому ринку, але давайте не забувати, що майже всі виробники теплової генерації і ТЕЦ мають сьогодні вже архаїчне обладнання, яке буде конкурувати між собою – зношено морально і фізично, надзвичайно величезні втрати економічності, ефективності, енергоефективності на стадії виробництва, які втрачають сенс у виграві ціни. Виграшу ціни не буде на такому обладнанні, на паровозі неможливо добитися перемоги.

Розкриття ринку за рахунок прямих договорів - так це теж необхідно, і це теж буде зроблено, але це теж не першочергова задача. Ринок прямих договорів не дає елемент зниження ціни для споживача. Але він і не дає стимулу залучення інвестицій.

На сьогодні немає більшої стратегічної, більш важливого стратегічного рішення, ніж дати сильні стимули. Це повинен ринок дати для розвитку новітньої, високоефективної, маневрової генерації. Це можна зробити не тільки, можливо, через ринок допоміжних послуг, які є до речі, абсолютно консенсусною складовою ринку між усіма експертами, розробниками різних законів, і в старому законі, і в тому, який діє, і в двох нових - це є консенсус. А чому я ще раз повторюю, чому не впроваджується вже прийнятий елемент ринку – поки що абсолютно незрозуміло. На сьогодні цей механізм вже є.

Форма, структура закону мають менше значення, ніж необхідність чіткого концептуального відображення шляхів та способів побудови ринку електричної енергії, особливо включаючи перехідний період. Без цієї вимоги передбачити, прорахувати наслідки імплементації закону просто буде неможливо. Тому базові принципи роботи я підтверджую, що їх треба відображати в законі. Наслідки, прогнозна модель – без цього реформа з проекту перетворюється в прожект з невизначеними наслідками. Тобто ми повинні розуміти абсолютно наслідки сьогодні, завтра, після завтра, і мати певні важелі і ними керувати.

І насамкінець, основні умови ефективного впровадження нового ринку: сильний регулятор – без пояснень, сильний Антимонопольний комітет, суміжні ринки вугілля, газу і основне – хто буде драйвером імплементації цього закону. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Юрій Вікторович. Слово надається Рогозину Олександрю Георгійовичу, віце-президенту Всеукраїнської громадської організації «Енергетична Асоціація України».

РОГОЗІН О.Г. Добрий вечір всім присутнім. Почесна роль в мене – виступати останнім, тому я не буду вже зупинятися на окремих зауваженнях, тим більше, що більшу частину з них в мене, так би мовити, «з язика вже зняли».

Я все ж таки підкреслю три головних застереження, які є, з мого погляду, відносно впровадження цього закону. Перше – ціни, значить, звичайно, будь-яке реформування якось впливає на ціни. Ця модель і точніше, ця редакція, яка зараз виписана, вона призведе з 1 липня до такого одномоментного збільшення тарифів для непромислових споживачів - десь на рівні 30 відсотків і ще більше для побутових споживачів. І цьому треба знайти якісь запобіжники, бо економіка може цього не витримати.

Хочу підкреслити, що цей закон вже не є галузевим. Це закон для, хоча і про електрику, але він для всієї країни. І це, в цілому, може не енергетика, а країна має знайти такі запобіжники.

Друге. Це неплатежі. Ми побачили з кінця минулого року, що навіть ті неплатежі, які зараз є, починають вже дуже впливати на стан всіх гравців на ринку і в кінцевому випадку - і на споживачів теж. А нова модель є критично чутливою до неплатежів внаслідок наявності таких секторів централізованих як балансуєчий ринок і так далі, і навіть, враховуючи наявність таких запобіжників як спецрахунки на рівень неплатежів. Майбутній ринок може бути впроваджений лише, коли неплатежі, принаймні, менше 1 відсотку. Тобто не має бути системних неплатежів ніякої групи споживачів і так далі.

І третє. Теж досвід останніх півтора роки нам показав, що схема впровадження навіть доброго закону - є критично важливою. Не буде схеми впровадження - не буде чіткої відповідальності. І керівництво процесом - на рівні не нижче ніж (як ми вже обговорювали між експертами), Віце-прем'єр. Реформа не може бути впроваджена в терміни, які передбачені законом.

І наприкінці. Є вже 2 законопроекти, з моєї точки зору, будь-який можна законопроект доопрацювати до рівня необхідної конкретики. Остання дискусія на минулому тижні в Міненерговугіллі показала, що і консенсус може бути знайдено, коли є бажання слухати один одного і доопрацьовувати. Тому, я вважаю, що може і дійсно слухна пропозиція, щоб об'єднати (хоча б на рівні основних принципів рішень) ці закони, чи на базі будь-якого з них - Комітетом з ПЕК, ядерної політики та ядерної безпеки. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Олександр Георгійович.

Шановні колеги, в мене список виступаючих вичерпаний з тих, кого ми записували раніше, і хто давав нам заявку зараз в президію.

Нам треба переходити до висновків нашої дискусії. Зараз я пропоную що називається, «думки вголос», репліки, в кого є, на завершення нашої дискусії.

Слово надається для початку пану Янезу Копачу. Наступний хто? Я руку бачив. Будь ласка.

КОПАЧ Я. *(Виступ іноземною мовою)*

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Янезу. І руку піднімали там, будь ласка, зліва від мене.

ПЕРВЕРТАЄВ А.В. Добрый день, уважаемые коллеги! Благодарю, Николай Владимирович, за возможность выступить. Буквально коротко, несколько строк. Меня зовут Первертаев Андрей. Я – эксперт коалиции «Энергетические реформы».

Сегодня коллеги много говорили о необходимости технико-экономических расчетов, моделирования. Я хотел бы сказать, что я совместно с коалицией, совместно с Институтом экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины уже в течение полугода занимаемся разработкой модели, которая бы позволила просчитать эффекты от

открытия рынка, от запуска модели и от запуска той или иной модели. Мы разработали методику моделирования. Эту методику презентовали в рамках заседания рабочей группы в министерстве. Эта методика была поддержана членами рабочей группы. Обсуждали с Александром Дмитриевичем возможность такого моделирования и, вообще, какое должно быть моделирование.

Я что хотел бы сказать, моделирование делится на две части: первая часть моделирования должна учитывать макроэкономические показатели, а вторая часть моделирования должна учитывать тактические показатели. К большому сожалению, на сегодняшний день не существует какого-либо внятного прогноза макроэкономических показателей в стране. По данным Европейской комиссии, Европейского сообщества эффекты от открытия рынка наступают приблизительно на протяжении десятилетнего срока, и работы, которые есть в Европейской комиссии, они рассчитаны именно на этот срок. Мы, к сожалению, не можем прогнозировать даже на год вперед, мы не можем сказать, что будет с нашим потреблением, какие-то данные, которые могли бы быть в части плана развития энергосистемы, которые разрабатывает НЭК «Укрэнерго». Они уже сейчас недостоверны. И поэтому такое моделирование даже, если мы начнем его делать, к сожалению, оно сталкивается с тем, что мы не знаем, что будет с экономикой страны.

Второй момент, вот Александр Дмитриевич, сегодня говорил о том, что необходимо для поиска компромисса. Я считаю, что необходимо проводить совместные стратегические игры.

Я также совместно с коалицией и с институтом разработали такую модель, которая позволяет такие игры проводить. За базу были взяты материалы, которые проводили большие проекты. И мы его адаптировали, привели в нормальный интерфейс и, собственно говоря, проводили две игры, в том числе с привлечением потребителей. Соответственно, я думаю, что, если вы, Александр Дмитриевич и Николай Владимирович, будете готовы поддержать, то можно было бы взять нашу наработку за основу для проведения игр. И вообще, для принятия каких-то компромиссных решений, и расчетов для того, чтобы нам в максимально быстрый срок найти компромисс между двумя вариантами закона. Спасибо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Я вам дякую.

Светелік Олександр Дмитрович, будь ласка.

СВЕТЕЛІК О.Д. Буквально два слова.

Спасибо, сегодня состоялся очень хороший разговор. Мы говорили, что играть мы будем обязательно, нам нужно просчитывать, я очень рад, что сегодня поддержали главный тезис: этот закон направлен на благосостояние потребителя, мы делаем все для потребителя, только для потребителя.

И вот мы своей задачей поставили, это в конце прозвучало немножко, что рост цен, очень много замечаний и основные все замечания по этому проекту закона, что будут расти цены. Я не знаю, будут ли они расти. Мы делаем прозрачный, открытый рынок; мы убираем коррупционную составляющую; мы убираем перекрестное субсидирование, дотации; мы делаем прозрачный, понятный для нашего потребителя рынок. Результаты будем просчитывать, будем делать деловые игры, будем делать рынок более прозрачным. Спасибо вам большое.

И еще хотел бы буквально одно слово сказать. Звучало, что кто-то должен быть координатором. Руководитель координационного центра по впровадженню энергетического рынка Украины у нас Премьер-министр Украины. Спасибо.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Олександр Дмитрович.

І для завершення нашої дискусії, підведення підсумків Льву Теофіловичу Підлісецькому, будь ласка слово.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ Л.Т. Я насправді дуже радий, що у нас відбулася така дискусія, вдалося зібрати тут, можливо, в перший раз абсолютно всіх стейкхолдерів ринку, всіх типів виробників, майже всіх основних дистрибуційних компаній, тобто всі холдинги великі. Я розумію велике занепокоєння різних стейкхолдерів. Звичайно, найбільше занепокоєння було зі сторони представників розподільчих компаній, оскільки це, перш за все, найбільше вдаряє по їхньому бізнесу. І як тут дехто сказав, що ми дуже багато робимо для себе. Я думаю, що все таки ці компанії почнуть робити не тільки для себе, а для інших.

І щодо застереження, що дійсно може піднятися ціна. Я також боюсь, що вони можуть піднятися. І тут треба дуже зважено підійти до погляду на ринок і побудову ринку, ринку прямих договорів, ринку на добу наперед. Що дуже важливо, що треба переглянути цю систему ціноутворень, яка існувала у нас на ринку, особливо система ціноутворень, яка зараз має бути застосована до регулювання ринків природних монополій. А ви ж всі знаєте, що до сьогоднішнього дня, і зараз, далі в нас все будується на методиці «витрат+». І це, власне, про що казав пан Копач, є соціалізація витрат, де в нас витрата, все побудовано на витратах і відповідно витрати, як правило, збільшувалися в різний штучний і не штучний спосіб. І я дуже втішений, що тут у нас присутній Антимонопольний комітет. Я також дуже сподіваюся, що в законі буде особлива роль призначена Антимонопольному комітету.

Ще які є ризики? Я не знаю, чи можна швидко їх уникнути. Це ризик закритості нашого ринку. Якщо згадати якусь аналогію з тим, що я казав про досвід Естонії, в якій я недавно був, вони відкрилися, ринок у них відкрився на суміжні ринки прибалтійських і балтійських країн, відповідно з'явилася реальна конкуренція, яка не давала можливість рости цінам. І це дуже важливо. Якщо би нам вдалося пришвидшити процес об'єднання енергосистем України з Європою, можливо, цей би ризик був би знятий. На жаль, в Коаліційній угоді передбачено 2020 рік, і хто знає, чи вдасться і в 20-му це досягнути. Але це би мала бути наша мета.

І останнє, що би я хотів сказати. Дійсно нам потрібно потужного пушера і двигуна, рушія такої реформи. Це має бути, як мінімум, рівень заступника, Віце-прем'єра. Пан Светелік нагадав і згадав рівень Прем'єр-міністра, який насправді дійсно відповідає за все, але я думаю, що, якщо би ми могли визначити, чи не ми могли би визначити, а пан Прем'єр-міністр міг би визначити відповідального віце-прем'єра, який би взявся за цю справу. Я думаю, що це би було більш реально, можливо. Тут мені прийшло на думку, якщо дивитися зараз уряд, це би міг, можливо, бути пан Зубко, який би міг приділитися до справи реформування. Оскільки, дійсно, без політичної волі нічого не вдасться.

На жаль, в нас немає на сьогоднішній день сильного незалежного регулятора, який би міг своїм авторитетом дотиснути всіх учасників ринку і поставити їм прямі, правильні ринкові умови. І це є велика проблема. Насправді цей закон, як і Закон «Про ринок газу», мав би бути наступним після Закону про незалежного регулятора. Знову ж таки, немає в нас ще

політичної волі, щоб ми отак взяли все і переламали. Бо ламати через коліно виходить, тільки не в тих напрямках, де потрібно, і чомусь не вдається в потрібних.

Тому я сподіваюся, що будуть наші меседжі донесені до всіх найважливіших стейкхолдерів ринку, до найвищих посадових осіб держави: Прем'єр-міністра, Президента. І все-таки з'явиться у нас шанс поміняти і цей ринок також в позитивному напрямку, і перш за все для забезпечення потреб населення, громадян, а не тільки стейкхолдерів, якими є ми з вами, представники виробників, продавців, регулятора і органів влади. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Лев Теофілович.

Дозвольте мені пару слів, шановні колеги. Перше, що хотілось би сказати після сьогоднішньої дискусії, те, що я ще більше переконався, що закон буде. І треба ставити собі за ціль приймати його в цьому році.

Що міг би ще сказати? Я більше бачив сьогодні стурбованості, ніж навіть свіжих ідей, вибачте. І це питання до робочої групи, яка працює над законопроектом, щоб попрацювати відповідно, особливо з учасниками ринку, тому що від них була більша частина стурбованості, зрозуміло, чому, абсолютно психологічно. Тому що, коли йдеш в нове, що ще не зовсім зрозуміло, як воно буде, а сьогодні якось уже є. Тому від того, наскільки ми оперативно попрацюємо з усіма учасниками ринку, врахуємо ті зауваження, які можна врахувати. Я думаю, що ми документ зробимо найближчим часом. Часу, ще раз підкреслюю, у нас зовсім небагато.

Далі, шановні колеги, що ми зробимо наприкінці, це теж буде наша допомога для членів робочої групи, що нашу дискусію ми систематизуємо, випишемо формалізовано ті речі, які сьогодні звучали. І далі уже наша сумісна робота разом з вами, щоб підготувати готовий документ, з яким вийти на прийняття його і в Комітеті, і в сесійній залі.

Всім учасникам сьогоднішньої дискусії дуже дякую за цікаву, змістовну дискусію і всім успіхів. До побачення.